

Станиславівської єпархії про грозачі небезпеки. - Станиславів, 1925., С. 2; 36. Ф.358, оп.3, спр.57 (Листування з папською нунціатурою у Варшаві і єпископом Хомишиним в справі заключення Конкордату між Польщею і Ватиканом), Спр. 57; 37. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20-30 рр. ХХ ст. - К., 1998. - С. 20; 38. Гайковський М. УГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького // Київська Церква. - 2001. - №2-3. - С. 33; 39. Гайковський М. УГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького // Київська Церква. - 2001. - №2-3. - С. 34

Ю.В. Недужко

**КУЛЬТУРНІ ІНІЦІАТИВИ ІНТЕЛІГЕНЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В
КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ ЗА ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ
(КІНЕЦЬ 50-Х – ДРУГА ПОЛОВИНА 60-Х РР. ХХ СТ.).**

Нині поза межами України перебуває понад 16 млн. українців. Вони становлять одну з найбільш політично-, економічно- і культурно-активних діаспор в світі. Чисельні, організовані та активні громади української діаспори зосереджені в країнах Європи, Сполучених Штатах Америки, Канаді та Австралії. Привертає увагу передусім висока суспільна й громадська активність зарубіжних українців. Багато сил і енергії витратила українська діаспора, активно сприяючи державотворчим процесам у нашій країні, відстоюючи права людини, демократію та інтереси українського народу, намагаючись створити позитивний імідж України в світі. Зусилля багатьох поколінь зарубіжних українців були спрямовані на забезпечення відродження незалежної демократичної України. І їх вдячні нащадки завжди повинні пам'ятати про це.

Президент України В.А. Ющенко, виступаючи перед українською громадою Чикаго 5 квітня 2005 року, під час Державного візиту до США, зокрема, наголосив: «Як Президент нової України дякую Вам за любов до нашої Батьківщини! У важкі часи саме від вас світ дізнавався правду про Україну... Цілому світові ви нагадували, що Україна є, що наша нація жива і виборює своє місце під сонцем. У всіх кінцях ви були послами майбутньої України, коли її ще не було на карті. Ви маєте знати – в тому, що вільна і незалежна Україна відбулась, є й ваш величезний внесок! ... Вірю, що всі українці разом зроблять Україну щасливим домом для нашої великої української родини. Під одним дахом зберуться всі її дочки і сини. Ми маємо вірити в це і наближати цей благословенний час!». ¹

Відповідно велика роль в цьому належить історичній науці. На жаль, історія зарубіжних українців, особливо це стосується післявоєнного періоду, висвітлена надзвичайно слабо та фрагментарно. Діяльність української діаспори, зокрема і в сфері культури, щодо відродження державної незалежності України, незважаючи на важливість проблеми, взагалі є «білою плямою» української історіографії. Серед праць, в яких можна знайти інформацію про визвольні змагання зарубіжних українців, необхідно відзначити роботи Івана Базарка та Ігнатія Білинського, Олекси Калиника, Леоніда Полтави, М. Куропася, в яких докладно проаналізована політична та культурна діяльність української еміграції США в шістдесятих роках минулого століття.² Викликає зацікавленість фундаментальна праця канадського дослідника Михайла Боровика «Століття українського поселення в Канаді (1891-1991)», в якій, крім інших питань, змальована культурна діяльність зарубіжних українців.³

Взаємозв'язкам урядових структур і громадських кіл України з українською громадою країн Північної Америки в другій половині 1940-1980-ті роки присвячений збірник документів та матеріалів «На скрижальях історії», підготовлений академіком НАН України П.Т.Троньком, науковцями Інституту історії України НАН України О.Г.Бажаном та Ю.З.Данилюком.⁴ Багато інформаційного матеріалу про культурне життя і діяльність зарубіжних українців міститься в монографії українських дослідників Трощинського В.П. та Шевченко А.А.⁵ Ряд наукових публікацій присвятив висвітленню життя та діяльності української діаспори і автор цих рядків.⁶

Проте всі вони лише побіжно торкаються зазначеної проблеми. Тому дослідження і висвітлення культурної діяльності української діаспори в контексті довголітньої боротьби еміграції за демократію і незалежність України викличе значну зацікавленість як професійних науковців, так і представників політичних партій, громадського загалу і може становити суспільну цінність за нинішніх складних умов перехідного періоду українського державотворення, стане однією з форм співпраці із зарубіжними українцями.

Метою даної статті є висвітлення культурної діяльності інтелігенції української діаспори країн Заходу в контексті боротьби за відродження незалежної Української держави. Серед основних завдань публікації є наступні: простежити культурну політику організацій української діаспори, їх взаємодію з органами влади, політичними колами, громадськістю та мас – медіа країн Заходу, показати напрямки пропагандистської політики органів влади СРСР і УРСР в культурній сфері, розрахованої на зарубіжних українців.

Одним з основних напрямків діяльності української діаспори, спрямованої на відродження державної незалежності України, став культурний. Адже без збереження власної культури протягом тисяч років не міг існувати жоден народ, жодна країна. Провідні організації зарубіжних українців висунули тези про пригноблення української культури в СРСР і УРСР, «немилосердну русифікацію» українського культурного життя та потребу захисту, збереження і розвитку національної культурної спадщини. У цьому контексті, важливе значення закордонні українці приділяли підвищенню рівня національної самосвідомості, запобіганню асиміляційних процесів та вихованню патріотично налаштованого молодого покоління української діаспори, здатного продовжувати боротьбу за незалежність України.

Саме тому ряд інформаційних акцій української діаспори був спрямований в культурну площину. Крім того, виступи на захист «переслідуваної національної культури» давали додаткові козири щодо залучення до участі в них офіційних осіб країн Заходу. Зокрема, під час проведення США «політики стримування» по відношенню до СРСР, використання українською діаспорою тез про захист національної культури й проведення відповідних заходів на її підтримку не суперечило офіційній позиції цієї країни та дозволяло представникам її органів влади брати в них активну участь.

Відзначення річниці з дня народження Тараса Шевченка і кампанія української діаспори щодо спорудження йому пам'ятника стали наочним прикладом використання культури в політичних цілях. З метою популяризації минулого українського народу, його історії і культури, а також прагнення до відродження незалежної Української держави, українська діаспора США розпочала кампанію, спрямовану на будівництво в Вашингтоні пам'ятника Т. Шевченку як Поету України. Лідери УККА лобювали відповідне рішення Конгресу США щодо виділення місця та надання дозволу на його спорудження. У березні 1959 року в Конгрес США було внесено дві резолюції з цього приводу: №54 сенатором Д.Джавітсом в Сенат та №311 конгресменом А.Бентлі в Палату Представників. 31 березня 1960 року в Палаті Представників пройшли слухання з цього приводу. На них виступили конгресмени А.Бентлі та представники української діаспори Добрянський, Галичин, Смаль-Стоцький та інші. Їх результатом стало те, що в кінці другої сесії 86 Конгресу обидві його палати підтримали спільну резолюцію №311. У ній надавалася згода на спорудження монумента Т.Шевченку в столиці країни за кошти української громади США. Він повинен був бути збудований не пізніше 26 червня 1965 року. Водночас українська діаспора організувала дві кампанії щодо видання Американським поштовим відомством марок, присвячених Великому Кобзарю в серії «Борці за свободу». Масові петиції з цього приводу були відправлені у Вашингтон.⁷ Монумент Т.Шевченку був урочисто відкритий в 1964 році. Він був приурочений до 150 річниці народження визначного українського поета.

Значно активізувало українську діаспору відзначення річниці гетьмана України І. Мазепи. У 1959 році в країнах Заходу було організовано урочисте відзначення 250 річниці відходу у вічність гетьмана І. Мазепи. Яскрава постать цієї людини, на думку української діаспори, символізувала долю українського народу та його боротьбу за Українську державу. Крім того, гетьман І. Мазепа був не лише визначним політичним діячем, але й покровителем української культури, зокрема, мистецтва та архітектури. Для проведення урочистостей був створений спеціальний комітет на чолі з автором публікацій про Івана Мазепу проф. В. Січинським. Численні фестивалі, концерти, конференції, лекції, виставки матеріалів, присвячених І. Мазепі, відбувалися в різних містах США, Канади, Австралії, країн Західної Європи. У 1959 році в Нью-Йорку був проведений Фестиваль молоді, приурочений цій події. Відомий український митець П.Андрусів створив портрет українського гетьмана. У 1960 році побачила світ книга «Іван Мазепа, гетьман України», підготовлена групою українських авторів. Ряд статей, присвячених цій історичній постаті, було опубліковано в журналі УККА «Ukrainian Quarterly». Урочистості отримали великий резонанс, зокрема в США, та сприяли популяризації прагнень українського народу до відродження державної незалежності України.⁸

З метою популяризації української культури та формування сприятливої думки громадськості країн Заходу стосовно українського народу та його державницьких прагнень, 17 січня 1963 року в Нью-Йорку УККА був сформований спеціальний Український комітет для проведення Світової ярмарки. Ярмарка повинна була відбуватися в Нью-Йорку в 1964-1965 роках. Очолив його віце-

президент УККА Я. Лесавер. Перед комітетом стояло завдання популяризації української культури в США та привернення уваги з боку офіційних осіб та громадськості країни до проблеми «русифікації» в УРСР, мобілізації з цією метою українських артистів та діячів мистецтва для проведення «Українських днів». Вони проходили з 19 липня 1964 по 25 вересня 1965 року. У програму були включені виступи групи українських бандуристів ім. Т. Шевченка з Детройту, хору «Думка» з Нью-Йорку, Метропольного танцювального ансамблю з Нью-Йорку під керівництвом В. Сулими та М. Лесавер, чоловічого хору «Прометей» з Філадельфії під керівництвом І. Задорожного. Програма також включала виставку українського національного одягу. Виступи українських артистів були дуже цікавими та викликали захоплення глядачів. Листівки та емблеми, присвячені проведенню «Українських днів», поширювались в США члени «Пласту» та Спілки української молоді Америки. 14 березня 1965 року в Музичній академії в Брукліні була проведена окрема програма урочистостей, присвячена Тарасові Шевченку.⁹

Проведення «Українських днів» продемонструвало величезний культурний потенціал української громади США, привернуло увагу громадськості країни до проблем «пригноблення української культури в СРСР» та прагнення українського народу до відродження незалежної демократичної України.

6 червня 1965 року Канадським науковим товариством імені Т. Шевченка (НТШ) була організована в Торонто міжнародна наукова конференція «В обороні української культури і народу». У ній взяли участь науковці й діячі культури США і Канади з доповідями про геноцид української культури і мови в УРСР, фальсифікацію радянськими науковцями історії України. Понад 150 науковців та митців підписали протестні резолюції з даного приводу та відправили їх на адреси органів влади країн Заходу та в посольство СРСР. Наслідком конференції стало створення Асоціації діячів української культури (АДУК). Очолили її Михайло Кушнір (США) та Богдан Стебельський (Канада). Завданням АДУК була консолідація діячів української культури з метою сприяння розвитку культурним процесам.¹⁰

Серед основних напрямків діяльності АДУК – розвиток і популяризація української культури в країнах проживання української діаспори, видавництво книг, журналів і статей, присвячених проблемам української культури, публікація праць українських дисидентів, огляд і критика культурної політики УРСР, боротьба з «русифікацією», привернення уваги країн Заходу до «геноциду» української культури в СРСР, проведення різноманітних ювілейних концертів, мистецьких конференцій, виставок, презентацій, творчих вечорів тощо. АДУК поширив свою структуру на всі країни проживання української діаспори. Вона складалася з трьох рівнів: світовий центральний виконавчий орган, крайові виконавчі органи в окремих країнах та місцеві ланки в містах. АДУК в США по чергово з 1965 по 1991 рік очолювали Михайло Кушнір, Симон Вошаківський, Володимир Лозовський, Леонід Полтава.¹¹

АДУК був членом УККА, КУК, згодом СКВУ. Фінансування АДУК відбувалося за рахунок грошових пожертвувань організацій та окремих осіб. Активну фінансову допомогу АДУК надали: банк «Певність» з Чикаго, Українська національна допомогова асоціація, Організація оборони чотирьох свобод України (ООЧСУ), Ліга визволення України (ЛВУ). Частина коштів надійшла від продажу книг, конвертів, марок та інших матеріалів, випущених АДУК. Організація була ідеологічно близькою і активно співпрацювала з Організаціями Українського Визвольного Фронту (ОУВФ), брала участь в акціях, метою яких було відродження державної незалежності України. Лідер ОУВФ Я. Стецько, зокрема підкреслював: «Потрібно боротися на культурному фронті...Культурний комплекс один з найважливіших не тільки в програмі на майбутнє, але й в теперішній боротьбі також, це є частина національної духовності».¹²

Серед активних членів АДУК була переважно інтелігенція – науковці, діячі культури, письменники. Зокрема, художник П. Андрусів, проф. математики О. Андрушків, солістка опери Г. Андреадіс, піаніст М. Дравців-Барабаш, поет О. Бабій, художник Ю. Батсманюк, журналіст І. Вараниця, редактор І. Юрченко, художник І. Шумська-Мороз, письменник і журналіст Ю. Тис-Крохмалюк, проф. Н. Чіровський, проф. С. Галамай, проф. Я. Пеленський, письменник В. Давиденко, поетеса А. Косовська, художник В. Лозовський та багато інших.¹³

У США чисельність організації в різний період складала від 120 до 300 осіб. У цій країні виникли відділи АДУК в містах: Нью-Йорк, Філадельфія, Вашингтон, Детройт, Чикаго, Буффало, Пітсбург. У Канаді виникли чотири відділи АДУК: в Торонто, Вінніпезі, Монреалі та Едмонтоні. Окремі відділи функціонували в країнах Західної Європи. Розгалужена система АДУК виникла і у Великобританії.

АДУК підтримувала тісні контакти з НТШ в Канаді, Українською спілкою образотворчих мистецтв, Світовою координаційною виховно-освітньою радою та Референтурою культури Ліги визволення України (ЛВУ). Організація видавала збірник науки, літератури та мистецтва «Естафета». При НТШ Канади спеціально була створена Комісія дослідів наукової проблематики, завданням якої була організація молодих дослідників для дослідження питань української культури в Україні та діаспорі. У 1965 році представники названих організацій провели наукову конференцію, присвячену актуальним питанням української культури. Вона повинна була продемонструвати роль культури в системі виховання національно свідомого молодого покоління українців в діаспорі. Науковці з'ясували факти асиміляції українців, спричинені відсутністю української культури у виховних процесах серед іноземного оточення.¹⁴

Конференція підтвердила, що успішність боротьби за відродження державності України, можна забезпечити в майбутньому лише через належне культурне виховання молодого покоління еміграції, яке повинно виступати з позиції самобутності українського народу в Канаді і в усіх інших країнах проживання діаспори.

Необхідно зазначити, що звинувачення щодо проведення в Україні політики «русифікації», недотримання прав людини та переслідування діячів української культури, висунуті проти органів влади СРСР і УРСР націоналістичними організаціями зарубіжних українців, викликали щире занепокоєння Товариства об'єднаних українських канадців (ТОУК). У 1967 році для вивчення ситуації на місці в УРСР була направлена делегація, яка складалася з провідних діячів Комуністичної партії Канади (КПК) та ТОУК, зокрема, Тіма Бака, Василя Герасима, Уїльяма Росса, Петра Кравчука, Антона Білецького та Юрія Соломона. Вона перебувала в УРСР з 31 березня по 21 квітня 1967 року. 1 січня 1968 року в газеті ТОУК «Життя і слово» було опубліковано звіт делегації Комуністичної партії Канади про перебування в Україні. Незважаючи на загально позитивну оцінку національних та культурних процесів в Україні, у звіті підкреслювалася незадовільний стан справ з функціонуванням української мови на території УРСР, а також вирішувалися питання «порушення соціалістичної демократії та заперечення громадянських прав».¹⁵

Зокрема, закордонні українці зазначали: «Наприклад, нам казали про випадки буржуазного націоналізму серед письменників і студентів, проте в жодному випадку ми не змогли отримати специфічних ознак цих обвинувачень. Буржуазний націоналізм не було визначено. У деяких місцях були тенденції таврувати як буржуазний націоналізм або свого роду ухил вимоги розширення сфер вжитку української мови в громадських установах. Такі залишки часів сталінської ери не допомагають правильно вирішувати мовні проблеми... Коли ми питали про засуджених українських письменників та інших, нам відповідали, що вони не були визнаними письменниками, що вони не були заарештовані за свої твори та що вони були засуджені як вороги держави. Однак специфічних обвинувачень проти них не знайдено.»¹⁶

Саме тому, на думку авторів звіту, «партія і комуністи, які працюють в українській національній групі, повинні перейти в наступ щодо висвітлення процесів, які відбуваються в цей час в Українській Радянській Соціалістичній Республіці, та ствердити себе більш рішуче як захисники істинних національних прав українського народу й соціалістичного інтернаціоналізму».¹⁷

Необхідно підкреслити, що націоналістичні організації української еміграції активно використали деякі положення зазначеного документа в своїй критиці культурної політики Радянської влади.

Органи влади СРСР і УРСР не могли не помітити інформаційних кампаній української діаспори в сфері культури, спрямованих проти Радянського Союзу. Вони почали активно протидіяти цьому, використовуючи старий та перевірений спосіб – демонстрацію досягнень УРСР в культурній площині. Це відбувалося за допомогою культурних обмінів між країнами, під час візитів зарубіжних делегацій в УРСР та українських ансамблів і творчих колективів в країни Заходу, організації виставок українського мистецтва в іноземних державах, а також за допомогою мас-медіа. Необхідно підкреслити, що органи влади УРСР значно допомагали матеріально і технічно в культурній сфері, в тому числі і з пропагандистською метою, багатьом прогресивним організаціям зарубіжних українців, зокрема, ТОУК та Лізі американських українців (ЛАУ). Це сприяло формуванню позитивного іміджу СРСР серед зарубіжних українців, наочно спростовуючи закиди націоналістичних організацій діаспори щодо «знищення української культури» в УРСР.

Саме тому ряд керівників націоналістичних організацій української діаспори виступали категорично проти культурного обміну з СРСР, вважаючи, що під виглядом танцювальних груп та ансамблів народної творчості з Радянського Союзу приїжджають шпигуни, провокатори та

пропагандисти, які намагаються зсередини розкласти українську громаду, демонструючи принади й досягнення радянського ладу. Вони вважали небезпечними прямі контакти між двома частинами одного народу, які проживали в різних країнах і сповідували різну ідеологію та мали різні світогляди. Адже ці контакти, могли продемонструвати абсурдність багатьох звинувачень, висунутих низкою організацій української еміграції проти СРСР і УРСР щодо пригноблення української культури.

Протягом 60-х років організації української діаспори провели ряд маніфестацій проти «культобміну» між СРСР та США і Канадою. Вони відбувалися в Вінніпезі, Саскатуні, Форт Вільямі, Нью-Йорку, Чикаго та інших містах Північної Америки. Представники націоналістичних організацій української діаспори вважали, що мета культобміну з УРСР одна - «розкласти і послаблювати українську національну спільноту, підточувати український самостійницький фронт, морально і духовно обеззброювати українські національні сили, звести їх на манівці капітулянтства, замість твердого і непохитного фронту боротьби за свободу і незалежність України».¹⁸

Підсумовуючи все вищесказане, необхідно відзначити, що:

- В кінці 50 –х – другій половині 60-х рр. ХХ ст. українська діаспора країн Заходу проводила боротьбу за відродження незалежної Української держави. З цією метою активно використовувався фактор української культури

- Інтелігенція української діаспори організувала ряд інформаційних акцій в культурній площині, метою яких була демонстрація в країнах Заходу надбань давньої української культури, дискредитації культурної політики в УРСР, підвищення рівня національної самосвідомості та виховання патріотизму, насамперед серед молодого покоління української еміграції.

- Ці акції мали за мету зміцнити становище української громади в країнах Заходу, консолідувати еміграцію, послабити асиміляційні тенденції в її середовищі та прямо чи опосередковано вплинути на органи влади західних країн для підтримки державницьких прагнень українського народу, а також СРСР для поліпшення ситуації в галузі культури, зокрема припинення політики «русифікації».

- Активну участь в цих процесах відіграла Асоціація діячів української культури;

- Органи влади СРСР хоча й проводили активну протидію заходам української діаспори, на практиці вимушені були рахуватися з закидами зарубіжних українців і реагувати на них, у низці випадків усуваючи перекося і недоліки радянської культурної політики та сприяючи розвитку української культури в УРСР.

- Потрібно відзначити, що органи влади УРСР активно допомагали в культурній площині прокомуністичним організаціям української діаспори, викликаючи занепокоєність та протидію націоналістично налаштованої її частини. Це вилилося в бойкот візитів українських радянських ансамблів та виступи великої частини української еміграції проти культурних обмінів з СРСР.

- Таке становище, безумовно, було негативним моментом взаємовідносин різних частин одного народу, кожна з яких відстоювала свою модель майбутнього України.

Серед перспективних напрямків подальших досліджень потрібно відзначити необхідність висвітлення культурно-освітньої діяльності організацій української діаспори в другій половині ХХ століття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Виступ Президента України Віктора Ющенка на зустрічі з представниками української громади м. Чикаго 5 квітня 2005 р. // Офіційне Інтернет-представництво Президента України; 2. Bazarko Ivan and Bilinsky Ignatius. The Establishment and Activities of the Ukrainian Congress Committee of America. // The Ukrainian Heritage in America.-New York, 1991. – P. 23-71; Kalynyk Oleksa. Society for Ukraine's Liberation.// The Ukrainian Heritage in America.-New York, 1991. – P. 476-480; Poltava Leonid. Ukrainian Cultural Association.// The Ukrainian Heritage in America.-New York, 1991. – P. 165-168; Kuropas M. The Ukrainians in America. – Minneapolis: Lerner Publ. Co., 1972. – 86 p; 3. Боровик Михайло. Століття українського поселення в Канаді (1891-1991). –Українська Могилансько-Мазепинська Академія Наук (УММАН), - Монреаль-Оттава-Канада, 1991. – 485с.; 4. На скрижалях історії: 3 історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940-1980-ті роки. Зб. док. та матеріалів. Кн.1 / Упоряд.:О.Г. Бажан, Ю.З.Данилюк, П. Т. Тронько.-К., 2003.-862с.; 5. Трощинський В. П. Шевченко А. А. Українці в світі.-К.,Видавничий дім «Альтернативи», 1999.-352с.; 6. Недужко Ю.В. Європейські політичні процеси та перспективи відродження незалежної демократичної України в працях Президента УНР в екзилі Миколи Лівницького. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – 64с; Недужко Ю.В. Державний центр УНР в екзилі: боротьба за демократію та незалежність України. // Український вимір Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ч.4.- Кн.1.- Ніжин: Видавництво

НДУ ім. М. Гоголя, 2005. - С. 129-147; Недужко Ю.В. Тисячоліття хрещення Руси-України. Відзначення світовою громадськістю всесвітньо-історичної події. - Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2003. - 200 с.; 7. Bazarko Ivan and Bilinsky Ignatius. The Establishment and Activities of the Ukrainian Congress Committee of America. // The Ukrainian Heritage in America.-New York, 1991. - P. 37; 8. Ibid.-P.36; 9. Ibid.-P.40; 10. Нарис історії ЛВУ. Торонто-Канада,1984.- С244; 11. Poltava Leonid. Ukrainian Cultural Association.// The Ukrainian Heritage in America.-New York, 1991. - P. 165; 12. Ibid; 13. Ibid.-P.165-166; 14. Нарис історії ЛВУ. Торонто-Канада,1984.- С. 245; 15. На скрижальях історії: З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940-1980-ті роки. Зб. док. та матеріалів. Кн.1 / Упоряд.:О.Г. Бажан, Ю.З.Данилюк, П. Т. Тронько.-К., 2003.-С.326; 16. Там само.-С.325-326; 17. Там само.-С.356; 18. Нарис історії ЛВУ. Торонто-Канада,1984.-С.217.

Ю.А. Зінько

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ НА ТЕРЕНАХ ВІННИЧЧИНИ У 50-Х – 60-Х РР. ХХ СТ.

У другій половині 50-х - першій половині 60-х рр. ХХ ст. радянська держава посилила боротьбу з релігійними впливами. Комуністична партія проголосила курс на побудову «нового комуністичного суспільства» - суспільства вільного від забобонів і релігійних передсудів. Однак обмежувальні заходи післявоєнного періоду стосовно церкви і духовенства не дали відчутних результатів. Вони не змогли помітно послабити вплив церкви на віруючих. Тому у післясталінський період з'являється низка постанов і розпоряджень ідеологічно-політичного характеру, які засвідчували про посилення адміністративного тиску, грубе втручання у внутрішнє життя релігійних організацій, початок нового наступу на віру і церкву.

Дана історична проблема була предметом дослідження науковців радянської доби, а також сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених. Залишаючи поза увагою науково-популярні і публіцистичні видання, які виконувалися на замовлення влади і мали виключно антирелігійне спрямування, варто зазначити, що історіографія радянських часів представлена рядом наукових досліджень І. Єрмакова, А. Клибанова, В. Клочкова, В. Куроєдова, В. Тимофєєва, Е. Філімонова та ін.¹ Маючи певну ідеологічну заангажованість, дані видання цікаві намаганням дослідників дати загальну картину релігійної ситуації в Україні та цінні фактологічною насиченістю.

Більш об'єктивно і повно проблема представлена у працях сучасних українських авторів. Важливе значення для вивчення досліджуваної теми має колективна праця комплексного характеру «Історія релігій в Україні». Заслужують на увагу монографічні дослідження І. Андрухова, В. Войналовича, Ю. Вільхового, С. Головащенко, В. Єленського, В. Любашенка, В. Пашенка, Ю. Данилюка та О. Бажана та ін.² Питання релігійного життя на теренах Вінниччини висвітлені переважно на сторінках наукових періодичних видань. Цікавими видаються публікації П.Кравченка, І.Романюка.³

Водночас до сьогодні малодослідженими залишається ряд проблем щодо політики радянської влади у сфері релігії, забезпечення свободи совісті в умовах радянської дійсності, питання життєдіяльності віруючих різних конфесій.

На середину 50-х років ХХ ст. Вінниччина була регіоном з високою релігійністю населення. В області діяло 127 костьолів, церков, синагог та молитовних будинків, в яких задовольняли свої релігійні потреби і знаходили душевну розраду тисячі віруючих. Тільки до складу католицької общини м. Бар входило до трьох тисяч віруючих. Щоденно костьол відвідувало до 60-ти чоловік, а у дні релігійних свят до двох тисяч.⁴ Загальна чисельність іудейського релігійного товариства м. Жмеринка становила до тисячі віруючих, м. Бершаді – до 400, а села Чернівці – до 600 чоловік.⁵ Чимало прихожан об'єднували 12 товариств старообрядців. Чисельними були протестантські релігійні громади. На Вінниччині діяло 68 товариств євангельських християн-баптистів, 25 адвентистів 7-го дня.⁶

Зберігалася тенденція до зростання чисельності релігійних товариств. Якщо у 1953 р. в області нараховувалося 2740 євангельських християн-баптистів, то в 1958 р. їх кількість зросла до 3961 чоловіка. Їх організації діяли в 423 населених пунктах 38 районів області. У перші післявоєнні роки в товариствах адвентистів 7-го дня щорічно водне хрещення приймало до 80 чоловік, а у 1958 р. більше ста віруючих. 30% з них - люди середнього віку та молодь, які були представниками колгоспного селянства та учнівської молоді.⁷

Висока релігійність населення ніяк не була сумісною з державною перспективою щодо побудови комуністичного суспільства. Радянське партійне керівництво вважало, що немає соціальних коренів релігійності радянських людей, а причиною великої кількості віруючих є погана